

Pekka Nuottajärvi

Nimet ja sukututkimus

Sukututkijan nimiongelmia

Sukututkija joutuu jo heti tutkimustensa alkuvaiheessa tekemisiin erilaisten nimien, kuten henkilö- ja paikannimien kanssa. Sukututkimuksen runkonahan ovat suurelta osin ihmisten nimet, joten ne ovat varsin keskeinen asia sekä itse tutkimuksessa että niitä julkaistaessa. Suomalaisetkin nimet ovat alkuperäislähteissä 1800-luvun lopulle saakka kirjoitettu ruotsinkieliseen asuun, koska ruotsi oli maassamme virallinen asiakirjakieli siihen saakka. Tämä tietenkin aiheuttaa lisäongelmia tutkijalle. Nimiasioista ei ole olemassa sukututkijalle mitään ehdotonta sääntöä, suosituksia ja vakiintuneita tapoja on kylläkin hyvä noudattaa.

Julkaistavat sukututkimukset on tarkoitettu myös niille tavallisille lukijoille, jotka haluavat tietää jotakin kyseisestä suvusta. Sen vuoksi ilmaisen on oltava selkeää ja nimiasujen yksiselitteisiä. Tämä edellyttää nimien kirjoitusasujen yhdenmukaistamista, ns. normaaliasun valintaa, koska sekä sama nimi että saman henkilön nimi saatettiin kirjoittaa asiakirjoissa useammalla eri tavalla.

Nimien osalta onkin tärkeää erottaa a) itse nimi ja b) nimen asiakirjaan viety kirjoitusasu. Ne ovat kaksi eri asiaa. Asiakirjat laadittiin 1800-luvun lopulle saakka keskushallinnolta saatujen ohjeiden ja kaavojen mukaisesti. Kirjureille ja papeille opetettiin tavat kirjata suomalaisten nimet paitsi hallinnon vaatimalla kielellä myös siinä muodossa ja järjestyksessä kuin asiakirjat ja kieli edellyttivät. Myös näiden kielten vanha oikeinkirjoitus oli horjuvaa. Jos nimet esiintyivät satunnaisesti suomeksi, ei kirjoitusasu silloinkaan vastannut nykykieltä.

Tutkimuksia tehdessä muistiinpanot nimistä kirjoitetaan siinä muodossa kuin ne alkupe-

räislähteissä ovat. Kirjoitettaessa sitten muistiinpanojen pohjalta tutkimusta (esim. sukujulkaisua) normalisetaan ja suomennetaan nimen kirjoitusasu. Vieraskielisen asun voi laittaa sulkeisiin, jos niin haluaa. Suomalaisen vieraskieliset käsityöläis-, sotilas- säätyläis- ym. sukunimet jätetään tietenkin suomentamatta.

Kun Suomesta tulee 1800-luvun lopulla virallinen kieli, etunimiä ei pidä enää suomentaa. Silti nimien kirjoitusasu voi vaihdella ja jokin niistä on valittava normaaliasuksi. Äidinkielellään ruotsia puhuvien suomalaisten nimiä ei tietenkään suomenneta minään aikakautena. Talonpoikaisväestön maantieteellinen kieliraja kyllä tunnetaan, mutta säätyläisten kohdalla rajanveto on vaikeampaa.

Suomessa patronyymejä ei ole käytetty kansanomaisesti (siis puhekielessä) kuten monissa muissa kielissä. Meillä patronymit ovat eläneet lähinnä asiakirjoissa, joiden laatimismallit ja nimien kirjaamistavat olivat lainatavaraa Pohjanlahden takaa. Suomenkielisten henkilöiden patronymit suomennetaan kuten etunimetkin. Sukunimeksi patronymia voi epäillä jos siihen ei sisälly isän nimeä tai *son*-pääte esiintyy myös naisilla. Kaikki *son*-loppuiset sukunimet eivät ole alkujaan aitoja patronyymejä, vaan otettuja nimiä viime vuosisadan vaihteen molemmin puolin.

Sukututkimukseen ei enää 1900-luvulla eläneen henkilön nimeä pitäisi kirjata tyyliin *Antti Juhonpoika Anttila*, jos hänellä on sukunimi. "Liikanimi" voidaan katsoa sukunimeksi (myös vanhempina aikoina) jos se esiintyy suvussa vähintään kolmessa polvessa peräkkäin.

Nykyinen suomalainen yhtenäinen nimenisysteemi syntyi vasta viime vuosisadan vaihteen molemmin puolin. Se tiivistettiin suku- ja etunimilaeiksi vasta itsenäisyyden aikana.

Sukujulkaisuihin nimet tulisi kirjata hakemistoon samassa asussa kuin itse tekstiinkin. Ongelma nykypolvien viemisessä hakemistoon saattaa syntyä silloin, kun kutsumanimi ei ole etunimestä ensimmäisenä. Sen voi ratkaista aakkostamalla henkilö kaksi kertaa hakemistoon; sekä ensimmäisen että kutsumanimenä käytetyn etunimen mukaan.

Suomalaisten suku-, patronyymi- ja liikanimet

Eri yhteiskuntaryhmillä oli erilaisia nimiä. Se johtui siitä, että ne olivat saaneet nimensä eri aikoina, eri sääntöjen ja muotien vaikutuksesta.

Aatelisnimet: Viimeistään vuodesta 1626. Tätä ennen ei kaikilla aatelisilla ollut sukunimeä, vaan he käyttivät etunimen lisäksi patronymia. Tyypillisiä aatelisnimiä ovat: *Tawast, Kurki, Aminoff, Fleming, Ulff, Silfverswam, Klick, Armfelt*.

Monien aatelissukujen alkujuuret ovat ulkomailla.

Säätyläis-, sivistyneistö- ja porvarisnimet: Virkamiehet, papisto, kaupunkien suurporvarit, upseeristo (joka oli usein aateliala) sekä aliupseerit. Tämän yhteiskuntaluokan nimiä olivat esimerkiksi *Argillander, Collanius, Frosterus, Olonqvist, Procopé*.

Vieraskielisten nimien käyttö laajeni Suomessa nopeasti 1600-luvulla, Ruotsi yritti ruotsalaistaa myös Suomea ja vierasnimestä tuli "status", joka oli välttämätön jokaiselle joka aikoi menestyä. Opiskelemaan lähtevä talollisen poikakin joutui ottamaan vieraskielisen sukunimen. Säätyläis- ja aatelin naiset säilyttivät 1800-luvun lopulle saakka oman sukunimensä naimisiin mentyäänkin.

Käsityöläisnimet: 1700-luvun puolivälistä lähtien pakollinen kisälleille ja mestareille maa-seudullakin, kaupungeissa jo aiemmin. Käsityöläisnimet olivat lähes poikkeuksetta ruotsinkielisiä 1800-luvun puoliväliin saakka, josta lähtien suomenkielisiäkin. Käsityöläisnimet eivät aina periytyneet ennen 1800-lukua.

Tyypillisiä käsityöläisnimiä: *Holmström, Lindkvist, Salin, Siren, Lindell, Sillgren*.

Sotilasnimet: Sotilaiksi pestautuneille 1690 lähtien, mutta yleisemmin vasta 1720 jälkeen. Lyhyt ruotsinkielinen nimi patronyymien sijaan tai sen lisäksi. Sotilasnimi oli ruotukohtainen ja se muuttui jos sotilas vaihtoi ruotua. Saattoi periytyä lapsillekin, yleisemmin kuitenkin vasta 1800-luvulla. Sotilasnimestä saattaa olla myös vihje kotipaikasta. Esim. Kokkilan kylän sotilas oli *Kockman* ja Holman kartanon rakuuna *Holmström*. Länsi-Suomessa sotilasnimi jäi miehelle armeijasta erottuakin loppuiksi. Itä-suomalaisella nimistöalueella, jossa asukkailla oli oikeat sukunimet jo vanhoinkin aikoina, sen sijaan sotilasnimi syrjäytti sukunimen vain palvelusajaksi. Oma vanha sukunimi tuli käyttöön taas armeijasta erottua.

Sotilasnimiä: *Long, Pihl, Svärd, Örn, Jäger, Ekman, Tapper, Lustig, Elg, Frielt, Harberg*.

Patronyyminimet: Saattoivat muodostua sukunimiksi 1800-luvun alkupuolelta lähtien. Jos patronyymi ei ole isän nimi, se on katsottava sukunimeksi. Samoin jos naisella on esim. *Henriksson*, se on sukunimi.

Matronyyminimi on äidin nimestä johdettu lisänimi. Esimerkiksi aviottoman lapsen nimenä *Heikki Liisanpoika* tai *Maria Annantytär*. Aviottomat lapset ottivat sukunimen usein muita aiemmin peittääkseen syntyperänsä.

Erilaiset liikanimet: Sukunimen tavoin käytetty nimi, joka (varsinkin läntisessä Suomessa) vaihtui muuton yhteydessä. Oli usein talon-, torpan-, mökin- tai asuinpaikan nimi. Saattoi kuvata henkilön ulkomuotoa, luonnetta tai ammattia. Siirtyi joskus sotilasnimeksi. Saattoi muodostua sukunimeksi myöhemmin. Liikaeli lisänimi voidaan katsoa sukunimeksi silloin, kun se on esiintynyt samassa suvussa kolmessa perättäisessä polvessa.

Talonpoikaisnimet (rahvaan nimet) läntisessä Suomessa: Itäisen ja läntisen nimistöalueen raja kulki eteläisessä Suomessa halki maan Päijänteen vaiheilla ja kaartui eteläpäästään Viipuria kohti.

Talon nimi ei ollut sukunimi vaan sijainnin määre, joka on katsottava vain liikanimeksi ennen 1860-lukua. Läntiset nykyiset varsinaiset sukunimet ovat suurimmalta osalta syntyneet ja kehittyneet vasta viimeisen 150 vuoden aikana.

Talonnimet *Eskola, Eerola, Mattila* yms. ovat muodostuneet yleensä jonkun 1600-luvun isännän etunimestä. *Alinen, Ylinen* ja *Keskinen* ovat taloa jaettaessa syntyneitä nimiä. Samoin *Isotalo* ja *Vähätalo*. Pohjanmaalla tuli useimmiten talon nimestä sukunimi, siellä ei otettu paljoa uusia nimityyppejä 1800-luvun lopulla. Länsi-Suomessakin oli vanhoja sukunimiä vielä 1500-luvulla, mutta ne jäivät pois käytöstä Suomea ruotsalaistettaessa. Ne jäivät monesti talon- tai kylän nimeksi. Esimerkiksi Orivedellä mm: *Korri, Soltti, Hörtsä, Pehu, Unki, Torittu* ja *Lyytikkä*.

Talonpoikaisnimet itäisellä nimistöalueella eli vanhat itäsuomalaiset sukunimet: Nykytietämyksen mukaan alkoivat muodostua jo 1200-luvun jälkipuoliskolla ja olivat alun alkaen sukunimiä. Ne ovat usein *nen*-päätteisiä kuten *Kekkonen, Korhonen, Mustonen, Liimatainen* jne. Erityisesti kannakselaisia nimiä olivat mm. *Karhu, Susi, Repo* sekä *Saha, Höylä, Kirves*.

Asiakirjoissa nimet "vääntyivät" ruotsinkieliseen muotoon mm. seuraavasti: *Hirvonen – Hirfoin, Tikkanen – Tickain, Korhonen – Korhoin, Kekkonen – Keckoin* jne.

Itäisellä nimistöalueella nainen säilytti 1800-luvun loppupuolelle saakka naimisiin mentyäänkin oman sukunimensä.

Uudet otetut sukunimet: Etupäässä läntisessä Suomessa, missä talonpoikaisella väestöllä ei ollut sukunimiä, alettiin 1800-luvun puolivälissä innostaa kansaa ottamaan sukunimiä sekä suomentamaan niitä. Kansallisromanttisen kauden suomalaisuuden henkiset johtajat nostivat itäsuomalaisen *nen*-loppuisuuden koko suomalaisen sukunimistön tunnusmerkiksi. Nämä eivät kuitenkaan saavuttaneet kovinkaan suurta suosiota Länsi-Suomessa. Sen sijaan siellä syntyi aivan uusi nimityyppi.

Ns. Virtanen-tyyppi: Johonkin luonto-nimeen liitettiin *nen*-loppu. Esim. *Virtanen, Lahtinen, Saarinen*. Tähän samaan nimityyppiin kuuluvat *la-* ja *lä*-loppuiset sukunimet kuten *Saarela, Mäkelä, Salmela, Vuorela* jne. Kaupungeissa näitä nimiä alettiin ottaa jo 1800-luvun loppupuolella ja vuosisadan vaihteen tienoilla yleisemmin maaseudullakin.

Laine-tyyppi tuli hieman myöhemmin, sen suosio oli korkeimmillaan 1900-luvun alkuvuosina. Tätä nimityyppiä ovat esimerkiksi *Laine, Niemi, Salo, Aho, Mäki*.

Ruotsinkielisiä sukunimiä muutettiin myös *Virtanen-* ja *Laine-*tyyppisiksi.

Suomennetut nimet: Suomalaisuusliikkeen aloitteesta oli jo 1800-luvun puolivälistä lähtien alettu suomentaa vieraskielisiä sukunimiä. Monet säätyläisetkin suomensivat nimensä ja kansa seurasi esimerkkiä. Sukunimiä sekä suomennettiin suoraan vieraskielisestä nimestä, kuten *Ståhl – Teräs, Järnström – Rautavirta*, että otettiin aivan uusi suomalainen sukunimi.

Snellmanin satavuotis-juhlavuonna 1906 ja sen jälkeen Suomalaisuuden Liiton ja Johannes Linnankosken aloitteesta yli 30 000 sukunimeä vaihdettiin suomalaiseksi. Toinen vastaava nimien suomennusaalto koettiin Kalevalan juhluvuonna 1934, käynnistäjänä taas Suomalaisuuden Liitto.

Sinisalo-tyyppi: Tuli muotiin *Virtanen-* ja *Laine-*tyypin jälkeen. Vielä nykyisinkin sukunimen vaihtajat suosivat tätä nimityyppiä. Esimerkkejä: *Sinisalo, Kytöhonka, Juntumaa, Katajamäki, Saarilampi*.

Kaikille sukunimi

1800-luvun lopulla huomattiin sukunimen puutteen aiheuttavan sekaannuksia mm. asiakirjoissa, koska suppean nimivalikoiman vuoksi oli paljon samannimisiä ihmisiä. Niinpä viranomaiset ja papisto suosittelivat kaikille sukunimen ottamista. Pakolliseksi suomalaisille sukunimi tuli vasta 1920-luvun alun sukunimilain myötä, mutta käytännössä se alkoi kaikilla olla jo viime vuosisadan vaihteen tienoilla.

Jo aiemmin tehtaaseen työhön mennessä tai opiskelemaan lähtiessä oli sukunimen ottaminen ollut pakollista. Asevelvollisuusikäisille miehille pyrittiin antamaan sukunimi ennen kutsuntoja. Papit muodostivat sukunimiä sitä vaille oleville kotipaikan nimestä. Joku hienostelunhaluinen otti vielä tähänkin aikaan ruotsalaisperäisen sukunimen, joka sekin saattoi olla kotipaikan nimestä johdettu.

Avioliittoon mennessä naiset alkoivat 1800-luvun lopulta lähtien ottaa miehen sukunimen,

mutta säännönmukaiseksi se tuli vasta vuoden 1920 avioliittolain myötä. Nykyisin naiset voivat taas pitää avioiduttuaankin oman sukunimensä. Uuden sukunimilain mukaan myös mies voi avioliittoa solmittaessa ottaa vaimonsa sukunimen tai molemmat voivat vaihtaa nimensä uuteen yhteiseen nimeen. Lapset ovat kaikkina aikoina pääsääntöisesti saaneet isänsä sukunimen.

Nimet sukututkimuksessa

Sukututkimusjulkaisuihin suomenkielisten sekä etu- että patronyymi- ja suomalaiset sukunimet suositellaan kirjoitettavaksi suomenkieliseen muotoon. Samoin talon- ja paikannimet muutetaan nykykielen mukaiseksi. Vieraskieliset so-tilas-, käsityöläis-, säätyläis-, ym. nimet jätetään tietenkin alkuperäiseen asuunsa.

Kun Suomesta tulee 1800-luvun lopulla virallinen kieli ja kirkonkirjat muuttuvat suomenkielisiksi, niihin merkityt vieraskieliset etunimet jätetään suomentamatta, koska katsotaan että ne on tarkoitettukin sellaisiksi.

Äidinkielenään ruotsia puhuvien säätyläisten ja suomenruotsalaisten nimet jätetään tietenkin suomentamatta kaikkina aikoina.

Nimien normalisointi on sitä, että saman nimen useammasta eri kirjoitusasusta valitaan yksi, jota käytetään tutkimusta julkaistaessa. Esimerkkinä olkoon nimi *Jussi*, josta on monta eri versiota: *Johannes*, *Johan*, *Juho*, *Jussi*, *Juha*, *Jukka*, *Janne*, *Juhana*, *Juhani* jne. Samasta henkilöstä voidaan eri asiakirjoissa ja eri aikoina käyttää useampaa nimimuotoa. Joku niistä

on valittava käytettäväksi. Mieluimmin se mitä tiedetään tai arvellaan hänen itse käyttäneen.

Jos suomenkielisten henkilöiden nimiä sukujulkaisussa ei muuteta suomenkieliseen muotoon, on lukijalle selvitettävä miksi näin ei ole tehty. Samoin on esitettävä mitkä ovat nimien suomenkieliset muodot, joita puhekielessä on käytetty. Myös silloin, kun nimet ovat suomenkielisessä muodossa, selvitetään esim. teoksen alussa nimien asiakirjoissa olleet vieraskieliset muodot.

Monissa sukututkimusoppaissa on hyviä neuvoja nimien suomentamiseen. Niissä on myös luetteloita paikkakuntien entisistä ja ruotsinkielisistä nimistä.

Kirjallisuutta

Anneli Mäkelä-Alitalo ja Ilkka Alitalo: *Sukututkimusnimistö*. Sukuseurojen Keskusliitto ry:n julkaisuja. Gummerus 1998.

Suomen Sukututkimusseura: *Sukututkimus askeleelta*. Gummerus 1999.

Sirkka Paikkala: *Etunimet sukututkimuksessa*. Sukutieto-lehti 1/1997.

Sirkka Paikkala: *Patronyymit ja matronyymit sukututkimuksessa*. Sukutieto 2/1997